

CRITICUL REVIZUIRILOR LITERARE DR. HAB. ION CIOCANU LA 75 DE ANI

Născut la 18 ianuarie 1940, comuna Tabani, județul Hotin, România, azi în raionul Briceni.
Filolog, domeniul de cercetare: critică, istorie și teorie literară.
Doctor habilitat în filologie (2000)

Ion Ciocanu face parte din cohorta de critici șaizecești – M. Cimpoi, M. Dolgan, N. Bilețchi, E. Botezatu, A. Gavrilov, A. Hropotinschi, V. Badiu, S. Pânzaru, T. Melnic, Gh. Mazilu, V. Senic ș.a. – care a venit în literatură în anii dezechetului hrușciovian. Marea majoritate dintre ei, critici de profesie cu grade științifice, s-au format ca autodidacți, chiulind-o de la orele unor profesori penibil de ridicoli, rătăciți pe la catedre, îndoctrinați fără milă de sistemul regimului totalitar.

Norocul șaizeceștilor a fost unul plin de cucuie. Chiar dacă au beneficiat de destinderea politică/ ideologică de scurtă durată, care le-a favorizat accesul la cartea românească, descoperind cu mare întârziere pe marii clasici și scriitorii interbelici, ei au avut de înfruntat totuși cu destul curaj dogmele sociologismului vulgar, ineptiile și inertiile „obsedantului deceniu”. În luptă cu dogma, mulți dintre puținii critici au cedat: unii au făcut mici concesii strategice (nu de moralitate), alții s-au convertit definitiv la noile dogme, de prin anii 1970, ale „realismului socialist ca sistem deschis”.

Ion Ciocanu, în demersul său critic, a urmat, intuitiv, modelul Eugen Lovinescu, un model de critică subiectivă, impresionistă, remarcându-se cu „har și hărnicie” (Adrian Dinu Rachieru) în diagnosticarea promptă a noilor apariții editoriale; nu atestăm un op/ „hop” mai important apărut aici în anii 1960 – 1980, care ține de canonul modernist, și care să nu fi fost observat, tratat cu dragoste, finețe și multă perspicacitate. Desigur, modernist sau neomodernist, erau în contextul epocii termeni blamabili, cu semnificații tranșant negative.

În cariera sa de critic profesionist, cu un traiect de mai bine de jumătate de secol, distinsul exeget a început cu cumpănirea valorilor, cu despărțirea de dogmă aplicând ingenios inventarul de principii și concepte ale teoriei marxist-leniniste despre literatură și artă. Astfel, de exemplu, reflectând despre moștenirea literară, caracterul de clasă, partinitatea literaturii etc., îi ia drept „complici” pe Gyorgy Lukács sau Roger Garaudy, dar adevărata revizuire a revizuirilor se produce în anii 1990, când, într-un context de „maximă instabilitate” și „mutație a valorilor”, lucrurile încep a se limpezi. El e, în primul rând, un susținător fervent al devierilor de la „metoda de creație”: „Există și ambiguitatea menită să evite întâlnirea scriitorului cu interpretarea justă și exhaustivă a operei sale de către orișicine, inclusiv de către dușmanii săi spirituali. Nu e oare cazul romanului *Unchiul din Paris* al lui Aureliu Busuioc, în care se spun și unele adevăruri destul de dureroase despre revoluționarii de odinioară? Dacă aceasta nu este o ambiguitate propriu-zis artistică, e cel puțin o aluzie rodnică la ceea ce atunci n-ar fi putut fi spus direct și clar. Scriitorul a mizat pe complicitatea cititorului care-l înțelege, dar nu-l denunță; care acceptă opinia că uneori a clarifica excesiv înseamnă a trăda o încercare de a spune adevărul sau, în alte cazuri, a smulge vâlul de pe taine care nu e bine să fie dezvăluite pentru toți...”

Ceea ce nu poate fi neglijat în critica lui Ciocanu însă este caracterul ei deliberat subversiv, mai exact, popularizarea unor scrieri care sfidau principiile „literaturii de comandă”. Se au în vedere romanele lui I. Druță, V. Vasilache, V. Beșleagă, A. Busuioc, S. Saka, N. Esinencu, poemele lui Gr. Vieru, P. Căra-

re, L. Damian, I. Vatamanu, D. Matcovschi etc. Neobositul critic elogiază tocmai temele și motivele recurente, în limbajul epocii, de mare acuitate (leniniană, trecut revoluționar). El e preocupat de detalii chiar dacă acesta are în structura operei un spațiu nesemnificativ, îndemnând cititorul să citească printre rânduri, să se conecteze la regimul aluziv al poemului *Dar mai întâi...* de L. Deleanu, în care eul poetic, identificat cu Lenin, așteaptă să-i vină niște cărți de pe „celălalt” mal. În destinul neamului „râul” are o semnificație tragică, în scrisul șaizeciștilor, cu voie de la partid, atât cât a permis cenzura.

Nu aveam o siguranță deplină, dar acum câțiva ani, pur și simplu, credeam că i-am găsit „călcâiul” lui Ciocanu și i-am diagnosticat vulnerabilitatea cu o metaforă imperfectă, ușor defectuoasă: „mașina de citit și de scris”, păcatul, fiindu-i, în opinia mea, faptul că a citit „un vagon de maculatură”, că a scris despre tot și despre toate ce i-a căzut sub mână. Adevărul e că „mașina” a fost una selectă și a selectat valorile de nonvalori, fără a se opri la valorile de vârf, orientându-se discret la modelele moderniste, asumându-și responsabilitatea unei critici de direcție, totalmente în contrasens cu critica oficială zombificată și pusă pe harță cu formalismul, abstracționismul, prosternarea în fața Occidentului, marcată implicit de lupta cu „rămășițele societății burgheze”, de multe alte ideologizări rigide și de păcate imaginare.

Acum locul reviziilor îl iau memoriile și confesiunile criticului care se destăinuia precum că unii scriitori, în regimul totalitar, nici n-au știut ce e cenzura. (*Rămurea de iasomie*, o carte, document-uman despre creație și destin, ne duce la gândul că cenzura politică de altădată e secundată azi de cenzura economică). De la 1990 încoace cărțile apar cu dificultăți, în tiraje minuscule.

Disputele în jurul conceptelor de etic și estetic sunt substituite de conștientizarea corelației dintre literar și cultural. În arenă rămâne același Ion Ciocanu, dar în ipostaza de fenomenolog al vieții culturale. Și în conexiune directă cu noua orientare a criticii rămâne chestiunea cu integrarea/ sincronizarea care lasă o falsă impresie, un gust amar, un aer închis de **provincialism** vetust. Deziluziile vor veni mai târziu, pentru că, deocamdată, ne aflăm încă în plăcuta stare de admirație a literaturii **evazive** sau **subversive**, redusă ca volum, dacă o raportăm la scrierile **oportuniste** (câtă frunză și iarbă). E un prim reflex al gustului pentru literatura autentică în lung-prea-lunga

perioadă de tranziție către o altă literatură, cu un alt sistem de referințe, de convenții.

Criticul are conștiința lucrului neîmplinit: „Întregul patrimoniu literar postbelic din România, din Republica Moldova și din diaspora română urmează să fie cercetat și valorificat critic ca un *tot artistic național* din lumina altor criterii și principii, prin prisma unor exigențe superioare și a refacerii ierarhiilor literare, în deplină cunoștință de cauză și cu **dreaptă cumpănire**, fără excese și alunecări în extreme. În afara unui atare proces de revizuire și evaluare a valorilor noastre la scară general-română nu poate fi vorba de o **integrare concretă, reală și realistă**”.

În ceea ce privește romanul basarabean din secolul trecut, lucrurile s-au mai clarificat. Studiile l-au consacrat ca o autoritate în domeniul prozei rurale, autorul și-a modernizat aparatul categorial, proiecțiile teoretice asupra statutului personajului ca „ambasador al scriitorului” (Dana Dumitriu), asupra relației „autor-narator-personaj-cititor” ca dialog continuu. Dar patru-cinci romane nu fac o literatură. O situație mai specială e cea cu poezia șaizecistă, neomodernistă, avem destule opinii în contradicție; e destul să amintim aici observația lui Ion Simuț, greu de neglijat: „Poezia basarabeană nu are (decât dacă vrem să întreținem o iluzie) poeți de anvergura lui Nichita Stănescu, Ștefan Augustin Doinaș, Leonid Dimov, Marin Sorescu, Ion Caraion etc., nici poete de talia Anei Blandiana, Ilenei Mălăncioiu sau Angelei Marinescu. Fără să mai punem la socoteală calibrul poeților interbelici”.

Oricum, la ora bilanțurilor, Ion Ciocanu este un critic de tranziție, verigă notabilă între trecutul și prezentul nostru literar; iar finalitatea revizionistă a actului său critic de la 1990 încoace este fascinantă și „molipsitoare”. Ingrata postură de critic de tranziție a făcut să i se uite meritele, scrierile sale fiind eclipsate de mai multe prejudecăți. Important e că acest promotor al valorilor basarabene este un cititor atent și fin a tot ce s-a scris și tipărit aici în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Puțini sunt criticii cu o evoluție continuă și evidentă. Ion Ciocanu a evoluat odată cu literatura de aici; chiar dacă rămâne refractar la unele orientări și curente literare de modă nouă, el și-a revizuit, fără cruțare, opiniile. În definitiv, toate acestea sunt un plus cu minus, un dezavantaj cu beneficii, în activitatea criticului care vrea să facă ordine în literatura din Basarabia.

Dr. hab. Alexandru Burlacu